

Петрус М. В. Індуктивний аналіз дефініції «сімейне виховання» / Маріанна Василівна Петрус // Світ виховання. – К. : Міланік, 2008. –№2 (27). –С.47-48.

Петрус М.В.
Аспірант Ужгородського національного університету

ІНДУКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ «СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ»

Проблеми сімейного виховання здавна були в полі зору наукових пошуків філософів, педагогів, психологів. Однак, незважаючи на розмаїття наукових концепцій, серед теоретиків і практиків й досі не має єдиного підходу й однозначно чіткого, як формула, визначення – що таке сімейне виховання, які його конститутивні ознаки, якою ж однозначно ціннісною має бути мета виховання дітей і, взагалі, чи є щось в цьому процесі однозначним для всіх народів, етносів, сімей? [4,25]. Адже тут так багато можливих стежок, що ведуть до поступу, така просторінь для виявлення індивідуального стилю виховання. Бо кожна людина, батько й мати, – виняткові творчі особистості з притаманними тільки їм манерами світосприймання.

Це зобов'язує до деталізації, індуктивного аналізу ключової дефініції даної педагогічної розвідки, уточнення основних її елементів.

Перша складова досліджуваного поняття – «сім'я», яка у повсякденному спілкуванні українців репрезентує шлюбне подружжя (чоловіка й жінку), дітей та інших близьких родичів, які живуть разом.

Цей найдавніший інститут людського суспільства пройшов довгий еволюційний шлях: бере початок в доісторичному періоді, а вершиною сягає сьогодення. Кожне нове покоління народу вбирає в себе досвід попередників, їх психологічні особливості поведінки, антропологію фізичного типу тощо.

Сім'я – джерело продовження нації, невід'ємна складова суспільства. Жодна нація, жодне цивілізоване суспільство не обходиться без родини, сім'ї. Виникнувши на зорі людства, пройшовши через багатовікову історію, вона й понині являє собою унікальну опору суспільства. Адже кожна людина бере свій початок з сім'ї. Тут відбувається її перше й головне становлення як особистості, пізнання і

привласнення норм моральної поведінки, розвиток добрих почуттів. Цілковите щастя людини без сім'ї, без домашнього затишку немислиме.

Сім'я відновлює духовні і фізичні сили людини, заряджає її енергією для активної участі в суспільному житті. В ній відбувається не тільки фізичне народження людини, але і первинна соціалізація, виховання та духовне дозрівання особистості. Вона - той незамінний складник, без якого формування духовної сфери неможливе. А недостатність емоційно-психологічного комфорту завдає помітних втрат у розвитку особистості.

У цьому зв'язку примітним є також те, що можливості сім'ї як економічної, соціокультурної і моральної організації невичерпні. Вони полягають насамперед у тому, що сім'я є надзвичайно стійким структурним елементом суспільства. Зазнаючи час від часу відчутних ударів, які майже знищували в окремих регіонах економічну функцію, осаджали рівень відтворювальної та соціокультурної функцій, вона щоразу, як міфічний птах фенікс, здіймалася на крилах любові й доброти, праці й самоорганізованості. Пануючи над усіма елементами автономної самовідтворюючої системи, сім'я має унікальні можливості саморозвитку й адаптації, аж до виживання в екстремальних умовах.

Впродовж сторіч сім'я переживала глибокі зміни, які торкалися усіх ланок її існування. Урбанізація змінила уклад і ритм життя, що привело до змін у сімейних відносинах. Міська родина, не обтяжена веденням великого господарства, орієнтована на самостійність і незалежність, перейшла в наступну фазу свого розвитку. На зміну патріархальній родині прийшла подружня.

Дуже часто в психолого-педагогічній літературі ідентифікують поняття «сім'я» і «родина». Ця прадавня українська назва людської сім'ї походить від функції продовження життя через народження кровної душі, що містить у собі ключ до розуміння її витоків. Сім'я зароджувалась у лонах роду й певною мірою співіснувала з ним, вплітаючись у його систему через родильні сакральні та конфесійні зв'язки [11,26]. Та все ж, «родина», на нашу думку, є ширшим за сім'ю виховним осередком, бо вона в сучасному розумінні включає в себе не тільки подружню пару і дітей, а й інших близьких родичів (бабусі й дідуся, тітки й дядька та ін.) без яких, фактично, неможливе повноцінне сімейне виховання.

Звернімося до «Психологічного словника» за редакцією В.Войтка, який також ототожнює ці поняття, подаючи таке визначення: «Сім'я (родина) – мала соціальна група, що ґрунтується на шлюбі чи кровній спорідненості і здійснює спільну життєдіяльність на основі спільного побуту, матеріальної і матеріально-психологічної взаємодії» [9,171]. Іншої думки науковець Н.Волкова, яка відкидає територіально-економічну спільність соціальної групи, беручи за основу тільки наявність сімейного ядра. І додає, що іноді до складу сім'ї можуть входити крім кровних родичів й інші особи, пов'язані родинними зв'язками з подружжям [2,223]. Саме у цьому випадку відбувається перехід від сім'ї до родини.

Загально визнано, що сім'я, як соціальний осередок, є головним і визначальним інститутом виховання. Цю тезу можна аргументувати посиланнями на будь-який авторитет у педагогіці. Виникло виховання ще на початку існування людського суспільства як засіб трансмісії людських знань і досвіду від покоління до покоління.

Слово «виховання», ймовірно, пішло від «ховати», тобто заховати (уберегти) від небезпеки, смерті, хвороби, «лихих очей», поганих впливів. Це був цілком природний та закономірний підхід, адже дитина в народній педагогіці розглядалася як надзвичайно вразлива істота, що потребує розважливого, обережного підходу. Згодом воно набуло сумарного змісту, виражаючи процес систематичного і консеквентного впливу на культурний розвиток, формування світогляду, духовного світу й моральної поведінки дітей [6,31].

Народ здавна сповідує істину: батьки – головні природні вихователі і їх особистий приклад – це найбільший виховний вплив на дітей. Вони повинні забезпечити матеріальні та педагогічні умови для фізичного, інтелектуального, духовного, трудового й естетичного розвитку особистості. Добре виховати своїх дітей – не тільки найваговитіший моральний, а й конституційний обов'язок батька і матері, за це вони відповідають перед своїм сумлінням і суспільством.

То ж ми підійшли до розгляду наступного компонента ключової дефініції - «**виховання**», яке в якості наукового терміну використовується для визначення найголовнішого фактору розвитку особистості у процесі її онтогенетичного становлення, тобто від народження до смерті. Але в довідковій літературі це поняття інтерпретується по-різному. Педагогічний словник (1960) визначає виховання як

«...передачу суспільно-історичного досвіду новим поколінням з метою їх підготовки до суспільного життя» і зауважує, що саме «під впливом середовища і спеціально організованих умов відбувається розвиток духовних і фізичних сил дітей, формування світогляду, вмінь і навичок» [7,184].

Родинно-сімейна енциклопедія (1996) санкціонує трактування радянської педагогіки, згідно якого виховання – це «система способів керування розвитком виховуваних, складний багатогранний комплекс певних впливів, поєднаний з діяльністю тих, хто виховується...» [10,175].

Отже, вищенаведені дефініції ґрунтуються на тому, що виховний процес відбувається тільки за наявності об'єкту і суб'єкту виховної консолідації, за якої ключова роль належить дорослому, який виконує функції вихователя, а діти – об'єкт цього виховання. Такий підхід лежить в основі авторитарної педагогіки та системи часів соціалізму, але й нині він має численних прихильників.

У площині дослідження доречно зауважити також, що в теорії та практиці саме ж виховання сприймається і як результат.

Однак, ще на початку 20-х років минулого століття міжнародний педагогічний рух «нове виховання» (течія в педагогіці, представники якої вважали, що у виховному процесі треба спиратись на досвід дітей та поважати їхні індивідуальність та самостійність) прийняв нове тлумачення, згідно якого виховання – це створення умов для розвитку потенціалів кожного вихованця як індивіда. Суть саме такого розуміння виховання «як співробітництва» дозволяє робити наголоси на внутрішні сили дитини як особистості. І в цьому виховному процесі вихователі (батьки) повинні опікуватись тим, щоб зберегти, збагатити ці сили, а не формувати якусь стереотипну особистість. Саме за такої перцепції «виховання», цей процес набуває двостороннього характеру, форми діалогу і взаємодії батьків та дітей [1,7].

Обширне і більш деталізоване визначення подається у педагогічному словнику С.Гончаренка: «Виховання – процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох активних і суб'єктивних факторів». Крім того, педагог розглядає «виховання» у двох аспектах: «у широкому розумінні – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на

підготовку її до активної участі у виробничому, громадському і культурному житті суспільства; у вузькому – планомірний вплив батьків і школи на вихованця» [3,53].

На ярмарку поглядів гідне місце займає визначення процесу виховання, поданого сучасним науковцем Т.Алексєєнко, яка узагальнює все вищесказане: «Це створення умов для цілеспрямованого розвитку особистості, завдяки яким у неї формуються певні очікувані якості, система поглядів і переконань. Це конкретно-історичне явище, що тісно пов'язане із соціально-економічним, культурним розвитком та політичним устроєм суспільства, з його етно-соціальними та соціально-психологічними особливостями» [1,8].

Однією з найважливіших форм виховання є сімейне. Тож у цьому зв'язку принагідним буде з'ясування сутності даного педагогічного поняття.

За словником С.Гончаренка, **сімейне виховання** – одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту. Основоположне завдання, на яке вказує педагог, це підготовка до життя в існуючих соціальних умовах, набуття ними знань, умінь і навичок, необхідних для нормального формування особистості в умовах родини. А завдання батьків – допомагати дітям виробити твердий характер, розумно розширюючи права й самостійність, підвищуючи їхню роль у житті домашньому і шкільному, в обранні майбутньої професії тощо [3,306]. Те ж саме можна сказати й про родинне виховання, адже ціль перед сім'єю і родиною стоїть одна – виховати майбутнє нашої нації.

Науковець В.Постовий переконливо доводить, що виховання дітей у сім'ї акумулює в собі систему цілеспрямованого і планомірного формування світогляду, переконань і почуттів, волі й характеру, потреб і здібностей, адаптації її в соціальному середовищі, світоглядних ознаках, поведінці, повсякденній діяльності, стосунках особистості з мікро і макросередовищем [4,25].

Найвищою метою сімейного виховання є забезпечення високого рівня освіченості і вихованості свідомого громадянина, здатного на основі життя і досвіду власного народу та досягнень світової культури й науки відстоювати і захищати права, гідність і честь своєї Вітчизни.

Виховний ідеал української сім'ї знаходиться на одному шаблі з досягненнями інших цивілізованих народів. Це підтверджує спільність розвитку української сім'ї, її педагогіки і загальноєвропейського процесу. Адже здобутки одного народу на невеликих європейських теренах швидко ставали надбанням інших. Свідченням цього є те, що педагогічні системи Я.Коменського, Ж.-Ж.Руссо, Й.Песталоцці, К.Ушинського, А.Макаренка, В.Сухомлинського впевнено знаходили своїх прозелітів та адептів серед усіх народів Європи [8,16]. Дедалі ширше розгортається фронт педагогічних досліджень проблем сімейного виховання.

Не можна не згадати про народну педагогіку, яка відіграла одну з пріоритетних ролей у становленні родинного виховання. Вона застерігає від помилок, які виникають внаслідок нехтування батьками своїми виховними обов'язками, відсутності єдиних вимог, надмірної суворості чи потворного потурання всім примхам дитини.

За свою багатовікову історію на Україні створено невичерпні скарби родинно-сімейного виховання. Не можна оминати такі золоті перлини народної мудрості краю, в яких закодовано погляди попередніх поколінь, поціновано значення сім'ї у житті суспільства: «З родини йде життя людини», «Без сім'ї нема щастя на землі», «Нащо клад, коли у сім'ї лад», «Жона – не рукавиця, мінять жону не годиться», «Без гілок – не дерево, без дітей – не сім'я», «Яка вода, такий млин, який батько, такий син», «Яка мама – така й сама», «Людя – як болото, а матері – як золото» та ін.

Отож, комплексний аналіз дефініції «сімейне виховання» показав, що у вітчизняній науковій літературі воно, в основному, ґрунтується на тому, що ця форма виховання є могутнім джерелом формування світогляду, національного духу, високої моральності, трудової підготовки, громадського змушнення, глибоких людських почуттів, любові до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, шани рідної мови, історії культури.

Сімейне виховання відносять до найдавніших проблем, розв'язати і вирішити які прагнуло людство впродовж сторіч. У давнину його вважали чи не одним із ключових занять, мистецтвом з мистецтв [5,6]. Тому дані установки не є застиглими догмами, вони змінюються, уточнюються й деталізуються з урахуванням сучасних концепцій і поглядів на сімейне виховання. Та непорушним залишається його

принцип: тільки гармонійно розвинена людина може відповідно виховати своїх дітей, тільки душевний, щиросердечний підхід до їх виховання може дати доконечний результат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеєнко Т.Ф. Сімейне виховання як філософська та соціально-педагогічна проблема: методологія і теорія його дослідження // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей і учнівської молоді: Збірник наукових праць. - Книга II. - К., 2002. – С.6-11.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-е, перероб., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 616с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
4. Дитина в сім'ї / Упоряд. Т.Науменко. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128с.
5. Калуська Л.В. Родинне сонцеколо: Метод. Порадник для роботи з батьками. – Тернопіль: Мандрівець, 2006. – 140с.
6. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Деробенко Д.Т. Історія української педагогіки: Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. – Київ, 1999. – 358с.
7. Педагогический словарь в 2-х томах. Т.1. – М.,1960.
8. Постовий В.Г. та ін. Сім'я і родинне виховання: Концепція // Рідна школа. – 1996. - №11-12. – С.15-20.
9. Психологічний словник / За ред. члена-кореспондента АНП СРСР В.І.Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 216с.
10. Родинно-сімейна енциклопедія / За заг. ред. Ф.С.Арвата. – К.,1996.
11. Яценко Т.О. Історичне коріння українського родинного виховання // Українська література в загальноосвітній школі. – 2001. - №3. С.26-30.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>